

Подільський, 1993. – 48 с.

12. Державний реєстр національного культурного надбання (пам'ятки містобудування і архітектури України) / М. Кучерук та ін. // Пам'ятки України: історія та культура. – 1999. – № 2–3. – С. 1.

Вечерский В.В. Итоги изучения архитектуры Украины периода Гетманщины

Статья посвящена итогам научных исследований архитектуры Украины XVII–XVIII вв., которые проводились на протяжении последнего столетия. Выявлены основные характеристики как архитектурного процесса, происходившего на всей территории Украины, так и соответствующих артефактов – объектов архитектурного и градостроительного наследия.

Ключевые слова: история архитектуры, архитектурное наследие, период Гетманщины.

Vechersky V.V. Results of the study of Architecture of Ukraine of Hetmanate period

Article is devoted to the results of the study of Architecture of Ukraine of XVII–XVIII centuries, conducted over the last century. Find out the main characteristics of both the architectural process, which took place on the territory of Ukraine and the relevant artefacts – objects of architectural and urban heritage.

Key words: history of Architecture, architectural heritage, Hetmanate period.

06.02.2015 р.

УДК 94(477):(093.2) А. Квасов

С.Б. Юрченко

**КІЛЬКА ДОКУМЕНТІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
АНДРІЯ КВАСОВА У ГЛУХОВІ**

В статті йдеться про нововиявлене креслення Андрія Квасова.

Ключові слова: архітектура Гетьманщини, Андрій Квасов, українське бароко.

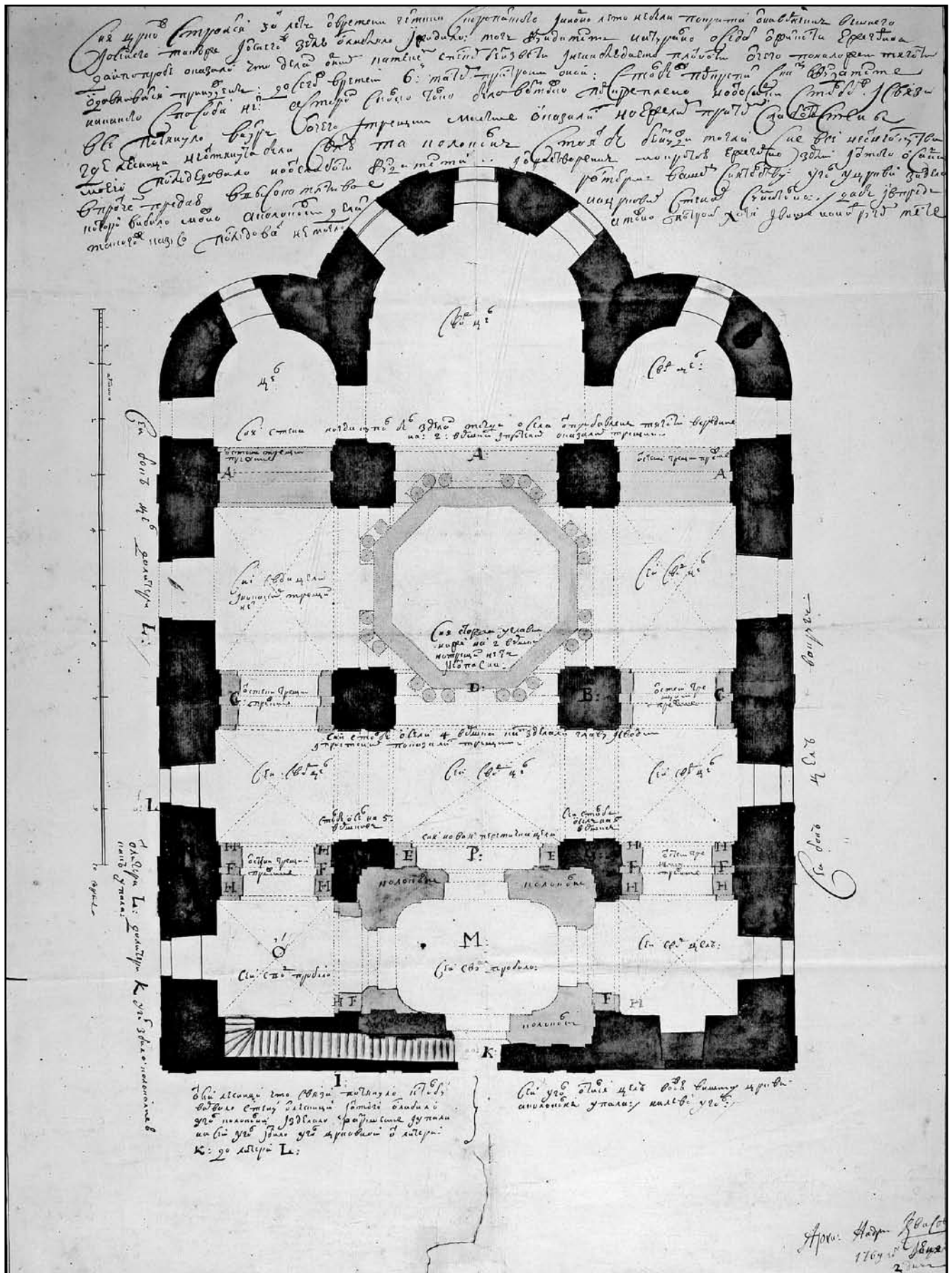
Андрій Квасов як творча особистість відіграв важливу роль у формуванні архітектурного обличчя Сіверщини середини – другої половини XVIII ст. Прикметною особливістю його споруд є ознаки раннього класицизму, що на той час саме почав зароджуватися в українській архітектурі, тому без перебільшення творчість зодчого носить переламний характер та є перехідною ланкою від бароко до стилістичних форм початку XIX ст.

Перші роботи Квасова пов'язані із меценатською діяльністю родини Розумовських і датуються 1740-ми – 1750-ми роками. Це, перш за все, храми в Козельці та Лемешах [1, 98, 106], не збережений палац у Розумах (зараз – с. Олексіївщина) [5, 574]. До його творчого доробку можна також віднести деякі будівлі, що зведені у Покорщині на околиці Козельця – садибний будинок Дараганів та верхній ярус кам'яниці.

Після скасування гетьманства в Україні головною урядовою установою стає Малоросійська колегія. У новому контракті, що був укладений із А. Квасовим 1765 р., йдеться про те, що зодчий хотів би залишитися працювати ще на 6 років при «одних казенных строениях» [2, 151]. Починаючи з цієї дати, основним куратором всіх державних будівельних робіт і, очевидно, також їх ініціатором стає Петро Румянцев – президент Малоросійської колегії. Вірогідно, що саме за його розпорядженням приступили до добудови Троїцького собору у Глухові, що почав зводитися при гетьмані Скоропадському у 1720 р. – цим роком датується контракт із майстром на будівництво [3, 277].

В. Пуцко вперше підтвердив архівними документами авторство Квасова на останньому етапі будівництва собору. У своїй ґрунтовній статті дослідник проаналізував хід будівельних робіт у першій половині XVIII ст. до появи А. Квасова і прийшов до висновку, що роботи не вийшли за межі початкової стадії [4, 123]. Наведена ним цитата свідчить, що у 1741 р. церква була вимурована на висоту близько 6 м. Перші пропозиції Квасова, що включали в себе розділення храму склепіннями на два поверхи, були відхилені, наприкінці статті наведено опис пропонованого завершення – із дзвіницею над західним фасадом. Проте, на думку дослідника, від неї відмовилися та збудували окремо від собору. Зазначимо, що наведені дані датуються 1765 р. Нещодавно віднайдені документи дозволяють пролити світло на подальший хід робіт та детальніше уявити собі остаточний задум архітектора, що був, треба думати, погоджений Малоросійською колегією та Румянцевим.

З тексту документів видно, що кураторами будівництва перед Квасовим були значковий товариш Приблуда та військовий товариш Ключенко. Фінансування велося Малоросійською колегією; нею, зокрема, у 1764 р. виділено на ведення робіт 1416 руб., але були також і порівняно незначні надходження від окремих осіб. Протягом 1765 р. виділені кошти спрямували на виконання передусім підготовчих робіт. У цей період було закуплено деревину та встановлено нові риштування, реманент для робітників, дошки для влаштування верхніх склепінь, винайнято робітникам помешкання. Майстрові Коцаренку, який керував роботами та помер, та підмайстру Петнецькому (П'ятницькому – ?), котрий змінив його, виплачено 607 руб. Частина коштів сплачено за солому, якою покрили церкву на зиму, певні суми – ковалеві за виготовлення металевих виробів, необхідних для будівництва. Була оплачена праця перевізників та підсобників. Тоді ж збудували цегельню, виплатили певні суми на робітників, котрі виготовляли цеглу, та підсобників, котрі її перевозили до церкви, влаштували майстерню для випалювання вапна,

Суміщений план Троїцького собору у Глухові, виконаний Андрієм Квасовим у 1769 р. (ІР НБУВ, ф. XIV, стр. 4552, с. 9)

яке також підвозилося на будову. В документі згадано і прізвище попереднього «будівничого» – представника від міста, котрий наглядав за ходом робіт, – Пуховича. (див. Додаток № 1).

Другий документ – донесення Андрія Квасова (див. Додаток № 2), датоване 24 лютого 1766 р., – цікавий тим, що в ньому вміщено опис майбутніх робіт. Цей опис важливий через те, що відображає остаточний варіант проекту, затверджений до реалізації. Квасов знайшов потенційного підрядника, яким виявився мешканець старообрядницької слободи Олександр Корабельников. За наданим йому проектом він розцінив вартість виконання різних видів робіт, що дає можливість уявити запланований зодчим вигляд храму. Отже, передбачалося змурувати верхні склепіння, звести над західним компартиментом двох'ярусну дзвіницю, переробити два склепіння на хорах, перекласти вінцеві карнизи на фасадах, примурувати дванадцять круглих стовпів та надмурувати два фронти, прорізати додатково троє вікон та троє дверей. Підлога повинна була викладатися із чавунних плит або із цегляних лешадек. Ззовні та всередині стіни та карнизи оштукатурювалися та прикрашалися ліпними деталями, що встановлювалися над вікнами, пілястрами та стовпами, у тимпанах фронтонів та у люнетах. Оштукатурювалися також муровані дзвіниця та одна баня. Церква завершується трьома банями, дзвіниця – шпилем на невеликому барабані. Порівнюючи опис із попереднім варіантом, наведеним у В. Пуцка, можна зробити висновок, що більшість запропонованого на початку було затверджено, окрім міжповерхових склепінь та баньок над бічними абсидами. Як бачимо, дзвіниця проектувалася за аналогією із Петропавлівським собором у Петербурзі, при цьому основний масив глухівського храму увінчувався трьома верхами, що характерно для українського церковного будівництва. Такий задум свідчить про сміливість творчого підходу Квасова, який вміло поєднав дві різні традиції, створивши таким чином оригінальну та виразну об'ємно-просторову композицію.

Документи також дають можливість установити обсяг виконаних до Квасова робіт та визначити його роль у формуванні остаточного вигляду собору. Отже, храм було змурувано до карнизів включно, були також виконані склепіння, проте споруда не була накрита дахом. Кошторис на добудову проливає світло на те, яким повинен був бути запроєктований Квасовим собор у остаточному варіанті. Тут згадано про переробку двох бічних склепінь та склепіння «над трапезою», тобто у західній частині (див. Додаток № 3). Можна припускати, що ці три склепіння були виведені під світлові барабани – як це можна бачити у храмі, взятому за зразок, – соборі Гамаліївського монастиря – тому потребували переробки, адже за задумом Квасова світлова глава проектувалася лише

одна. Якщо це припущення вірне, то Троїцький собор за об'ємно-просторовою композицією, запроєктованою в часи Скоропадського, повинен був наслідувати монастирський храм Різдва Богородиці. Приклади зведення храмів за однією планово-просторовою схемою відомі в Гетьманщині – наприклад, багатьма дослідниками неодноразово відмічалася подібність Вознесенського собору Фролівського монастиря до Георгіївського храму в Данівці та до церкви Св. Духа в Ромнах.

Також Квасовим перероблено зовнішнє опорядження фасадів, що набуло рис, які більш близькі до ордерних побудов, про що вже писав В. Пуцко [4, 128].

Філарет Гумілевський повідомляє, що у 1759 р. дзвіниця завалилася і «падением своим отшибла угол храма» [3, 277]. Можливо, що наведена дата є друкарською помилкою, адже документи свідчать, що ця подія сталася у 1769 р., найімовірніше – весною. Збереглося пояснення Квасова (див. Додаток № 4) та виготовлене ним власноруч креслення, що датоване 2 червня 1769 р. Зображення являє собою суміщення планів на двох рівнях. План собору викреслений чорною тушшю, а на нього накладено викреслений червоним кольором план на рівні дзвіниці та бані. Пояснюючі написи вказують на стан окремих елементів споруди. Кожна чарунка склепінь підписана або як ціла («сей свод цел»), або як зруйнована («сей свод пробило»). Зруйнованими виявляються два західні компартименти – у центральній та північній навах. Біля стіни, яка відділяє абсиду, написано: «Сия стена когда купол был сделан тогда осела от прибавления тягости в середине на 2 вершка и в стенах оказались трещины». Біля західної пари стовпів надано пояснення: «Сей столб осел на 5 вершков», натомість біля підбанних стовпів коментар наступний: «Сии столбы осели 4 вершка как зделали главу и при стенах показали трещины». Описано і стан попружних арок, перекинутих від стовпів на стіни: «От стены трещины прежние». Біля північно-західного кута собору читаємо: «От литеры L до литеры K угол збило колоколнею как упала», а поруч із зображенням внутрішньостінних сходів у західній стіні вміщено більш розлогий напис: «От сей лесницы, что связи потянуло к столбу, вырвало стену от лесницы и от того ослабило угол колоколни и зделало разрушение и упали на сей угол и збило угол церковной от литеры K до литеры L». Над кресленням архітектор зробив вербальне пояснення причин обвалу. За його словами церква, що будується з часів гетьмана Скоропадського, ніколи не була накрита, через що атмосферні опади підмивали фундамент. Крім того, як показали спеціально взяті проби розчину, стіни роблено з одного каменю без вапна, «не наблюдаемо плотности», через що внаслідок додаткового навантаження мурування видувається.

Після просідання стовпів, до яких були закріплені металеві розтяжки від стіни зі сходами на хори, ці розтяжки потягнули частину стіни, що і послужило причиною ослаблення основи, на яку спиралася дзвіниця. В результаті вона і завалилася. Квасов пояснює Румянцеву, що «сіе все не от неискуства моего последовало, но от слабости фундамента» та наприкінці рекомендує зруйнований кут церкви відновити, а дзвіницю збудувати окремо від собору, можливо навіть і вищу. Як бачимо із подальшого розвитку подій, саме так згодом і зробили.

Описаний випадок дозволяє зробити висновок, що Андрій Квасов користувався величезною довірою Румянцева, оскільки після аварії на будівництві, по-перше, саме йому доручили визначити причини обвалу, а по-друге – і надалі прислухалися до його порад.

У вищезгаданому донесенні також йде мова про роботи, виконані Квасовим на Миколаївській церкві. Відповідно до отриманого із Малоросійської колегії указу від 31 січня 1766 р. зодчий зобов'язався відповідно до розробленого ним проекту збудувати нові завершення бань, а також виконати ремонтні роботи на фасадах. Роботи повинні були тривати один сезон. Раніше про перебудову церкви у 1766 р. нічого не було відомо. Цікавою особливістю глухівських церков є одна деталь, яка нечасто зустрічається в інших містах: восьмигранні ліхтарики, що служать перехідним елементом від бані до маківки, прикрашають колонки, встановлені на кутах. Такий мотив можна бачити не тільки на старих знімках Троїцького собору, а й на Спаській церкві, є ці елементи і на банях Миколаївського храму. Зазначена спільність мотиву дозволяє поставити питання про причетність до його створення Андрія Квасова. У випадку із Миколаївською церквою слід було б перевірити, чи не перероблялися або чи не замінювалися глави під час прибудови дзвіниці у другій половині XIX ст.

В «доношеніи» архітектор згадує, що «имеются искусные ж муровщики и штокаторы в Кіеве Иван Григоровыч, в Коропе Барановській». Поза всяким сумнівом, тут мається на увазі Іван Григорович-Барський, відомий київський зодчий XVIII ст. Познайтися з ним Квасов міг уже при будівництві собору в Козельці, який київський митець прикрашав ліпленням. Цікаво, що Барського названо не архітектором, а «муровщиком» – будівельним майстром. А це, у свою чергу, ставить під сумнів авторство зодчого по відношенню до зведених ним споруд – чи був він автором проекту? Але це вже тема для окремого дослідження.

Згаданий майстер із Коропа Барановський міг бути знайомий Квасову також завдяки спільній роботі. Такою роботою могло стати будівництво Вознесенської церкви, освяченої незадовго перед цим – у 1764 р. Таким чином, наведена інформація

може бути непрямым підтвердженням авторства Квасова щодо згаданої церкви. Припущення про це зустрічається у В. Вечерського [1, 110].

Цікавим є також кошторис на будівництво міської брами. Кошторис складений самим А. Квасовим, що документально підтверджує його авторство. Брама задумувалася з одним проїздом та двома проходами й караульнями. На її будівництво передбачалося використати 150 тис. звичайних цеглин, а також зробленої за формами на карнизи 800 та на круглі колони 1200 штук. Стіни оштукатурювалися, дах передбачався із поливаної черепиці. Затяжки у стінах виготовлялися із заліза. Заповнення віконних прорізів виконувалося у вигляді дерев'яних рам із зеленим склом, що піднімалися. Передбачалося влаштувати дві печі, обкладені простими кахлями. В проїзді встановлювалися двоє воріт. Наприкінці кошторису є згадка, що планувалося спорудити чотири однакові брами, проте досі було відомо тільки про дві.

Останній виявлений документ – кошторис на будівництво зблокованого будинку на двох господарів. Будинок повинен був бути двоповерховим, обнесеним дерев'яною огорожею на стовпах. В будинку передбачалося 50 одностулкових дверей, з яких 20 мали залізні замки та 40 вікон. Скло вставлялося двох видів у залежності від якості – «зеленої води» та «полубелой води». У будинку проектувалося розмістити 8 печей, обкладених зеленими кахлями, кожна піч комплектувалася металевими дверцятами, а дві з них – заслінками. Стіни штукатурилися з додаванням алебастру та білилися. Підлоги нижнього поверху викладалися із цегляних лещадок, а на верхньому – із дощок товщиною 1 вершок.

Наведені дані дозволяють впевнено говорити про спробу Андрія Квасова утворити у центральній частині Глухова містобудівний ансамбль, що повинен був складатися із громадських та житлових будинків. На жаль, цей задум було реалізовано тільки частково.

Додаток № 1

Відомість видатків та матеріалів, виданих на будівництво Троїцького собору у Глухові

ІР НБУВ, ф. XIV, спр. 4552. с. 1–2 зв.

Ведомость сколько определенным к надсмотрению строен... Троецкой Глуховской каменной церкви войсковому товарищу ...горею Приблуде и значковому товарищу и пану Клоченку видано из канцелярии скарбовой и особливо вступило им в приход денег и сколько куда из оних, как по поданным от Приблуды и Клочка ведомостям значит, в расход употреблено и за тем расходом в остатки також сколько каких иатериалов имеется налицо.

1764 года марта 5 дня выдано от канцелярии скарбовой тысячу четириста шестнадцать рублей семдесят шесть копеек	1416	76
765 году юля 25 дня выдано четириста рублей	400	-
Того ж 765 году сентября 2 дня выдано двесте рублей	200	-
Особливо ж получено имы Приблудою и Клочком, как с поданных от них представлений значить, в приход процентов заданние было из оных тысячи четирахсот шестнадцати рублей семидесяти шести копеек, когда еще те денги без употребления в расход находились, господину генерал маюру Делатуру пять сот рублей да рижскому купцу Шренберу триста рублей, тридцать рублей	30	-
Да принятых от господина писаря генералного Туманского, госпожи подскарбиной генеральной Гудовичевой за взятую церковную вапну сорок сем рублей двадцать пять копеек	47	25
Итого било в приходе денег двести девяност четири рубли одна коп.		
С того числа в росходе на покупки для изделия вновь риштованья в внутр и около церкви разной деревне, гвоздя и прочого на исправление для каменщиков разной посуды и инструмента, на покупку ж для склепена верхов церковних тертиц и шалевниц и на прикрытие для зими церкви соломи двесте десят рублей восем копеек	210	8
На наем по силе контракта для церковного майстра з работниками квартеры пять рублей	5	-
В заплату по контракту церковному маистру Коцаренку а по смерти его по рощету архитектора Квасова подмастерю Петнецкому на содержание каменщиков и на харчи подносикам материялов на церков шестсот сем рублей восем копеек	607	8
На покупку для церкви железа триста пятнадцать рублей сем десять девять копеек с половиною	315	79/2
Во уплату ковалю делавшому разние поделки на церков сорок девять рублей шесть десят одна копейка четвертью	49	61/4
Повозчикам наниманим для повозок при церкви води, песку и прочого тридцат один рубль пятдесять копеек	31	50
За постройку вновь кирпичного заводу шоп и печей и покупку разной деревне соломи в заплату... ..кирпичникам рабочих инструментов и посуды в заплату за перевозку в недостатку нанятых для церковних повозок повозчиков з кирпичного заводу к церкви кирпича на покупку дров для выпалки кирпича двесте семдесят один рубль пять копеек	271	5
В заплату по контрактам кирпичним раблтникам триста сорок шесть рублей двадцать пять копеек	346	25
Повозчикам при кирпичном заводе воды, глины, песку и прочого сем рублей	7	-
На устройку вапненного заводу работавшим при вапненном заводе яко то очищавшим гору бывшим и насаживавшим на печь крейду подносившим в печь дрова в заплату вапненному майстру на покупку старого строения и дров для выпалки и на перевозку к церкве вапни двесте двадцать один рубль сем десять сем копеек	221	77
Итого в росходе две тысячи шесть десят пять рублей двадцат четири копейки	2065	24
А затем в остатке двадцат восем рублей сем десять сем копеек	28	77
А материалов имеется налицо кирпича зженого в заводах сто десять тысяч шесть сот Железа сто сем десят пуд и три фунта Кругов железних прежде за строителя Пуховича зделанных четири переломленние Извести двести тридцать сем с половиною четвертей		

Додаток № 2

**«Доношение» Андрія Квасова
від 24 лютого 1766 року**

ІР НБУВ, ф. XIV, спр. 4552, с. 3–4 зв.

Февраля 24 дня 1766 году

В Малороссийскую Коллегию от коллежского асессора и архитектора Андрея Квасова
Доношение

За силу полученного мною от оной коллегии Ея Императорского Величества указа прошедшего генваря от 31-го числа коим определено мне по учиненному плану и фасаду каменную в Глухове

Николая Чудотворца церкви по точности того плана которой от его сиятельства опробован, за выданные священнику и прихожанам от скарбу войскового взаимно денги исправить снаружи и внутри разные исправления и починки под присмотром моим и наблюдением, и чтобы в будущее лето окончена была. А сего февраля в первых числах к покрытию плотницкой подрядчику контрактован священником той церкви с прихожанами всю плотничную работу в кровле и в главах старое снять и вновь против чертежа под присмотром моим все по учиненной описе сделать неотменно сего лета из заготовленных при той церкви матерьялов суммою за сто пятьдесят рублей. А каменная и штукаторная работа на сих же числах подряжена будет, и охочие люди довольно являются и показаныя я чинить в силе выше объявленного указа не промину. Но понеже мне подрядчики по публикациям от ктиторов к строящейся здесь к Троецкой соборной церкви для закончания на место умершого подрядчика Ка... явились расколничой слободы Мятков... Александра Васильев Карабельников с товарищи и по объявленным от меня той церкви планам и фасаду объявил последнюю цену и требует на докончание верхних сводов сто рублей, за колокольную о двух этажах четыре ста рублей, за переделку на хорах двух сводах восемнадцать рублей, за переправку и переделку наружных карнизов двести рублей, за приделку вновь с наружной стороны двенадцати круглых столбов сто восемнадцать рублей, за дело двух наружных щитов двадцать рублей, за проломку трех окон и трех дверей и за дело трех же овальных окон тридцать рублей, за вымощивание чугуна полу или кирпичными лещадями шестьдесят рублей. Итого за каменную работу требует суммою тысячу семидесять рублей. За гладкую обмаску стен, карнизов, пилястров, столбов, наличников с лица и ис внутри церкви против чертежа с колокольною и главою требует четыре ста рублей. А за наружную ж и внутреннюю и лепную работу с вырезкою разных фигур по чертежу над окнами, над пилястрами и столбами, за капители, за клейма во фронтонах и лунетах и за клейма чрез карниз в купале всего больших, средних и малых за сто пятьдесят штук разными фигурами из алебастру с поставкою на места требует двести рублей. Итого за штукаторную гладкую и лепную работу шесть сот рублей. За плотницкую работу за дело стропил в кровле за большой ... с главою и за две малые главы над ... мы, за колокольную с куполом, шейкою и шпиром и за обивку кровли и всего выше означенного досками в напуск, также за дело всход ... локольную и на хорах за поставку балюстрадов требует за работу шесть сот рублей. Всего суммою за каменную штукаторную гладкую и лепную и за всю плотничную работу требует выше объявленной подрядчик две тысячи двести

семдесят рублей. Материалы ж всякого звания ж чтоб даны были ис церковной суммы. Каменщиков имеет поставить тридцать человек, работников к носке материалов двадцать человек, плотников к накрытию церкви и прочему тридцать человек. А штукаторов имеет же поставить в предбудущее 767 году лето тридцать человек. Работников к носке пятнадцать человек, а ежели надобность окажет, то и в будущее лето может поставить из означенного числа штукаторов половинную часть смотря по заготовлению материалов и ежели ни в чем остановки не будет, то чрез два года от заключения контракта всю показанную работу окончить может. Того ради Малороссийской коллегии чрез сие доношу ежели заблагоразсуждено будет яко о немалой сумме оного подрядчика призвать и учиня с ним торг о уменьшении и с требуемой им цены взять подписку и созвав таковых же охотников на всю работу или по частям за окончательные с торгу цены заключить контракт не упуская удобного времени дабы в будущее лето мая от 1-го числа работа начаться могла и сделанное поныне не повредилось от мокроты и от морозов. А яко известно, что имеются искусные ж муровщики и штукаторы в Кіеве Иван Грыгоровыч, в Коропе Барановский, и с плотничных подрядчиков в Кіеве ж Марко тесля, а здесь в Глухове в великороссийских которой и на Николаевскую церковь подряженные и мастера довольно знающие свое дело и под присмотром моим многие знатные дел ... для того к торгу не соблаговолит ли коллегия для окончания умеренных цен оных истребовать приси ...

А при том яко при церковном строении как известно в наличности денег ничего не имеется и потребные материалы к будущему лету по смете не выговоряются и хотя об отпуске суммы от скарбовой канцелярии в коллегію еще в прошедшем генваре с показанием о расходе прежде отпущенной суммы и в чем надобность обстоит объявлено, но резолюции на то поныне не учинено и будет ли то строение церкви производиться или за чим приостановится, прошу от коллегии снабдить резолюцією, или не соблаговолено ли будет об определении пристойной суммы представить к его сиятельству с требованием резолюции в прочем передаю в благоразсмотрение. Сколко же и чего именно на достройку той церкви потребно из материалов в том числе за самонужнейшее признается вывозка выготовленных в лесах бревен и досок, а при кирпичном известковом на обжиг в приготовлении дров, о чем и ныне от меня особо представлено. А притом генеральная смета на докончание церкви ко усмотрению оной коллегии приобщается. Сверх же того и особая смета на городовые двои каменные ворота з убывахами и на постройку в одном корпусе двубывательских каменных домов, на пробу смети ж о материялах

ежели опробуется строить в будущее лето с отметкою при сем к рассмотрению коллегии приобщаются ... ежели что определено будет по оным выготовлят по нынешнему зимнему пути откуду и кем за известие не оставит резолюцією. А места для поклажи матерьялов показаны от меня будут.

В подлиннике ...

Коллежский ассессор и архитектор Андрей Квасов

Додаток № 3

Кошторис на добудову Троїцької церкви

ІР НБУВ, ф. XIV, спр. 4552, с. 5–6.

Примерная смета на достройку каменной соборной церкви Живоначальной Троицы сколько потребно матерьялов, на ско... по цене и что за работы заплатит надлежит

А именно	число	Примерная цена	рублей	копеек
Кирпича на доделку над трапезою свода и на переделку двух боковых сводов	30000			
Кирпича на карнизы к церкви и колоколне зделанного по формам разной меры	10000			
Кирпича круглого на столбы к церковным стенам и к колоколне зделанного по формам	10000			
Кирпича на колоколню в два этажа и на верхней свод	15000	А налицо	потребно	
Итого кирпича всего	200000	100000	100000	
		По 2 р. 50 коп.	250	
Извести нераспушенной четвертей к сводам колоколне	600 чет.			
Известе штокаторной работе с лица и внутри	400 чет.			
Итого всего	1000	По 40 чет	400	
Песку кубических сажень	15	По 2 руб.	30	
Алебастру малоросійского от Новатского пуд	1000	По 20 коп	200	
Железа связнаго четверогранного брускового в одну сторону в 1 вершок а в другую в $\frac{3}{4}$ вершка пуд	300	По 60 коп	180	
Железа полостного мяхкаго сибирскаго	100	По 70 коп	70	
Гвоздей в штокаторной работе в карниза 3, 4, 5, 6, 7 и 8 дюймовых по частям	10000	По 2 руб 50 коп	25	
Гвоздей к накритію кровли для прибывания решетки 5, 2, 6 дюймовых	5000	По 2 руб 50 коп	12	50
Гвоздей к прибыванію досок в кровли 4 и 5 дюймовых	25000	По 2 руб 50 коп	62	50
Гвоздей к прибыванію листового железа 3 дюймовых брусковых	10000	По 1 руб 50 коп	15	
Гвоздей к прибыванію жести на главах 2-хдюймовых луженных оловом	30000	По 1 руб 50 коп	45	
Гвоздей к скалчиванію кружал 5, 2, 6 дюймовых	10000	По 2 руб 50 коп	30	
Железа чернаго листового аршинной меры на кришку церковную листов	2000	По 50 коп	1000	
Железа листового луженного аршинной мери на куполы церковной и к калаколне листов	1000	По 1 руб	1000	
Жести на главу церковную и к колоколне бочек двойной	10	По 30 руб	300	
Дверей железных в каждую церков болших створчетых	3	По 15 руб	45	
Да менших в олтари одинаких	2	По 10 руб	20	
Стекол разной меры средних и малих	2000	По 10 коп	200	
Чугунных плит на пол аршина меры з дорожками а не гладкихцелих и половинчатих	1500	По 50 к.	750	

Бревен на стропила церковные и на куполи церковни же и к колоколне 3-х и 4-х саженных в 6, 2, 4 вершков	500	По 40 коп	200	
Бревен на шпичи семисаженни	1		5	
Бревен на купол в главу 5-ти саженной	1		2	
Бревен на подмоска к колоколне 3-х, 4-х, 2, 5 саженной в 4 ½ вершка	100	По 15 коп	15	
Досок на кровлю куполы и главы церковную и к колоколне 3-х сажень в 7 вершков	1500	По 15 коп	225	
Досок на размости к колоколне	200	По 10 коп	20	
Досок на кружала к сводам 3 сажень в 2 вершка	100	По 10 к	10	
Канату средственнаго и толстаго для подъему разных тягостей сажень	100	По 5 к	5	
За работы каменщикам за дело сводов и колоколны и за штокаторную работу слица исвнутри			1500	
Плотникам за дело стропил, куролов и глав на церкви и колокольне			500	
Столярам за делку окончин, лестниц на хоры и за поставку баяз, за крилци, престол, жертвенник и за горнее место и прочее			100	
Столярам, рещикам, молярам, золотарям за приделку иконостаса к тому которой ныне в домовоу церкви имеетца вишины и ширины с материаламы и работами примерно			2000	
Кровелщикам за покрытие железом кровли, куполов и глав жостью с его матерьялами, оловом и прочем			250	
Малярам за крашение кровли по железу черленью с маслом с его матерьялами			100	
Оконничнику за вставление стекол з замаскою			50	
Для привозу воды и подвоски разных матерьялов должно иметь подвод воловьих пар две с найма в год	2		100	
На разные потребности на инструмента також на посуду и прочее мелочные покупки и употребленьи, а ежели в колоколне зделать боевые болшие часы, то потребно примерно			280	
Всего суммою на докончание			10000	

На подлинном подписано тако: Архи. Андрей Квасов

Додаток № 4.

Пояснения Андрія Квасова щодо причин обрушення дзвіниці. 2 червня 1769 р.

ІР НБУВ. Ф. ХІУ. Спр. 4552. С. 9.

Сия церков строится 30 лет от времени гетмана Скоропадского и ни одно лето не была покрыта. От наводнения вешнего и осеннего, также и от снегов землю ослабляло и жидило, мог фундамент натурално оседать от житкости ежегодной, да и по пробе оказалось, что делано одним камнем стены без извести и не наблюдаемо плотности, от чего по наложении тягости отдавливаться принуждены. До

сего времени 6-й мастер при стройке оной. Столбы же подкрепить снизу в фундаменте никакого способа нет. А старой сколко толко было возможно подкреплено, но от осадки столбов и связи все потянуло внутри, от чего и трещины многие оказались, но ежели б при той слабости стены где лестница не оттянута была связь, та колоколня стоять бы без нужды могла. Сие все не от неискства моего последовало, но от слабости фундамента и от растворения мокроты ежегодно земли и от того осадилась. В прочем предаю в высокомиловитое рассмотрение Вашему сиятельству. Угол у церкви заделать которой вибило можно, а колоколни делать сомнительно и дабы и впредь такого ж казуса последовать не могло. А можно построить хотя и выше, но на другом месте.

Додаток № 5

Кошторис на будівництво у Глухові мурованої брами

ІР НБУВ. Ф. ХІУ. Спр. 4552. С. 7зв – 8.

А именно	число	Примерныя цены	рубли	копейки
На фундамент дикаго камня возов 230 считая в сажень по 30 итого кубических сажень	8	Набрать в полях сотеных и привезть с платою от воза по 5 ко.	16	50
Кирпичного щебня возов 60 считая в сажень по 30	2	А щебень взять от церкви Троецкой за привоз по 2 коп. от воза	1	20
Кирпича на стены 150000 на своды 20000 на печи и трубы 1000 на брантмауры в кровле 4000 на пол в покоях и приходах для пеших 3000. Круглага на столбы 1200 на карнизы зделанного по формам 800 итого	160000	Ежели купит с привозом 1000 по 2 ру. 50 ко.	400	-
Извести четвертей к камен. работе и на обмаску	500	По 40 ко.	200	-
Песку возов сто а считая в сажень по 30 кубических сажень	3 1/2	Привезть по 3 ко.	3	-
Черепицы для покрывки поливанной прямой	15000	По 5 ру.	75	-
Бревен на кришку к стропилам 2 ½ и 3-х сажень в 6 вершков	50	По 10 ко.	5	-
Бревен на подумоски 2 ½ и 3-х сажень в 4 вершка	30	По 6 ко.	1	80
Досок на кружала к сводам и на подмостки лесов 2 ½ саженных в 2 ½ дюйма	25	По 10 ко.	2	50
Гвоздей к кружалам 4 и 5 дюймовых	1000	По 2 ру.	2	-
Гвоздей к прибив. решетин в кровле 5 дмовых	500	За -	1	-
Брусков под черепицу в кровле 2 ½ сажень в 2 ½ дюйма	250	По 2 ко.	5	-
Железа на связи сажень 50, а пуд	35	По 60 ко.	21	-
Железа полостнаго на петли, засовы ... к дверям и затворам пуд	10	По 65	6	50
Досок на распалупку к сводам 2 ½ сажени в 1 дюйм	100	По 5 ко.	5	-
Окончин с рамами и стеклами простыми зелеными неболших зделать подъемных	6	По 1 руб 50 ко.	9	-
Дверей в караулни же и фортки зделат плотных створчетых и одинаких	20	Плотникам как положено ниже за работу		
Ворот створчетых болших в проезды	2	Положено ниже		
Печей ис простых израсцов	2	По 2 ру. За израсцы	4	-
Каменщикам за клатку кирпича в стены, своды и в брантмауры, столбы и карнизы кирпича за мощение полу и за покрытие черепицею а притом и за обмаску снаружи и внутри за работу 10-ти человекам на 4 месяца	10	Считая за 1000 кирпича в деле по 1 ру. 20 ко. За печи За кришку черепицею За обмаску	192 2 15 25	- - - -
		итого	234	-
Плотникам за дело стропил и за обрешечивание кровли, за двери к воротам, за затворы и за дело лавок и мат салдатских на месяц	6	примером	30	-
Кузнецам за ковку связей, петел, скоб, засовов и прочего 2 на месяц	2		10	-
		Итого всего за одны ворота суммой по примеру выходит, а за 4 ворота каменные	1032	-

На подленной смете подписался тако: Архи. Андрей Квасов

Додаток № 6

Кошторис на будівництво житлового будинку у Глухові

ІР НБУВ, ф. XIV, спр. 4552, с. 6 зв.–7.

Примерная смета на строенія обивателских в одном корпусе дву домов службами сколко потребно матерьялов, мастерових и работних людей и почто они окончателно стать могут о том значить ниже сего, а именно:

	щет	Примерная цена	руб	коп
Дикаго камня на фундаменты кубических сажень	15	По 4 руб	60	
Кирпичного щебня сажень	5	По 3 руб	15	
Кирпича на стены, печи, трубы и карнизы	200000	По 2 руб 40 коп	480	
Извести четвертей	1000	По 40 коп	400	
Песку кубических сажень	15	По 2 руб	30	
На полы в нижний этаж лещадей кирпичных	3000	По 5 руб	15	
Черепицы прямой на кришку	11000	По 5 руб	55	
Алебастру сераго малоросійскаго пуд	300	По 15 коп	45	
Печей зеленых поливанных	8	По 7 руб	56	
Глины к печам и на потолки кубических сажень	10	По 2 руб	20	
Железа связнаго пуд	100	По 65 коп	65	
Железа полоснаго пуд	25	По 70 коп	17	50
Дверец к печам железных	8	По 50 коп	4	
Заслонок к печам железных	2	По 50 коп	1	
Дверец к трубам железных	10	По 25 коп	2	50
Вушек с кришками глиняних	10	По 5 коп	-	50
Кручков железных к печам	1000	По 3 руб	3	
Проволоки к печной работу пуд	1		5	
Стекол малых зеленой воды	400	По 3 коп	12	
Стекол полубелой воды	400	По 5 коп	20	
Дверей сосновых столярних клееных глаткой одинаких с рамами	50	За работу	12	50
В окна переплетов под...ных сосновых с рамами	40	По 50 коп	20	
Замков железных	20	По 50 коп	10	
Щеколд железных с конками пар	30	По 15 коп	4	50
К воротам и сараем петел болших с круками пар	4	По 50 коп	2	
Петель к форткам, конушням и ледникам пар	10	По 25 коп	2	50
Петель к дверям лапчатых пар	50	По 15 коп	7	50
Бревен на стропила накатные потолки 2 ½ и 3 сажен	500	По 15	75	
Досок на полы 2 ½ и 3 сажень в 1 вершок	300	По 10 коп	30	
Брусков на решетины 2 ½ саженных	250	По 5	12	50
Гвоздей к полам и решетинам	6000	По 2 руб	12	
Досок на двери и окна 2 ½ сажен в 1, 1 ½, 2 и 2 ½ дюйма	250	По 10 коп	25	
Белил пудов	1	По 3 руб	3	
Масла ведр	2	По 1 руб 50 коп	3	
Столбов на огорожу 5 аршин	25	По 20	5	
Досок на огорожу 2 ½ сажень	200	По 7 коп	14	
Каменщикам за роботу			300	
Штокаторам			100	
Плотникам			150	
столярам			50	
печникам			25	
На два дома в одном корпусе			2170 руб	

На подленном подписался тако: архи. Андрей Квасов
Дмитрий Карпека

Посилання

1. Вечерський В.В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини України. – К.: НДТІАМ–Головкивархітектура, 2002. – 593 с.
2. Новаківська Н.П. Педагогічна діяльність архітектора Андрія Квасова на Україні / Н.П. Новаківська // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. – К: Державне видавництво літератури з будівництва і архітектури УРСР, 1959. – 303 с.
3. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Кн. 7. – Чернигов: Типография Г.Л. Шапиры, 1873. – 455 с.
4. Пуцко В.В. Маловідома споруда А. Квасова в Україні / В.В. Пуцко // Архітектурна спадщина України. – Т. 3. – Ч. 1. – К.: Видавництво «Українознавство», 1996. – 270 с.
5. Чернігівщина. Енциклопедичний довідник. – К.: Українська радянська енциклопедія імені М.П. Бажана, 1990. – 1006 с.

Юрченко С.Б. Несколько документов о деятельности Андрея Квасова в Глухове

В статті йдеться про нововиявлені чертєжі Андрея Квасова.

Ключевые слова: архитектура Гетманщины, Андрей Квасов, украинское барокко.

Yurchenko S.B. A few documents are about activity of Andrii Kvasov in Hlukhiv

The article speaks about the draft of Andrii Kvasov.

Key words: architecture of Hetmanat, Andrii Kvasov, Ukrainian baroque

17.03.2015 р.

УДК 94(477):726:2-523.4

Ю.О. Коваленко

НОВІ ВІДКРИТТЯ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ЦЕРКВІ М. ГЛУХОВА

У статті стисло викладена історія створення та існування визначної сакральної споруди Гетьманщини – Святомиколаївського храму у місті Глухові. Наводяться результати останніх досліджень, зроблених під час реставраційних робіт, що проводилися і ще тривають.

Ключові слова: сакральна архітектура, елекція, анафема, поліхромні кахлі.

Темі вивчення пам'яток сакральної архітектури Лівобережної України XVII–XVIII ст. присвячені десятки досліджень визначних вітчизняних та зарубіжних учених. Її актуальність полягає у тому, що за останні десятиліття реставраторами та науковцями було здійснено ряд науково-дослідних та проектно-реставраційних робіт на багатьох пам'ятках сакральної архітектури доби Гетьманщини, в ході яких виявлена велика кількість невідомих раніше фактів та архітектурних особливостей досліджуваних об'єктів, з'явилися нові докази та обґрунтування щодо атрибуції

деяких пам'яток. Одними з перших авторів, хто ввів до наукового обігу матеріали по вивченню маловідомих архітектурних споруд Лівобережжя, були С. Таранушенко, М. Цапенко, Г.Н. Логвин. Ці дослідження продовжили та значно збагатили В. Вечерський, В. Пуцко, С. Юрченко.

Дана робота відкриває нові сторінки у вивченні історії визначної сакральної споруди Гетьманщини, збудованої у Глухові за часів гетьманування Івана Мазепи – церкви святого Миколая.

Миколаївській церкві, яка знаходиться у центральній частині сучасного м. Глухова на старовинному Радному майдані, присвячено ряд публікацій у науковій та популярній літературі. Чи не найпершим автором, хто вдався до опису Миколаївської церкви, був архієпископ Чернігівський і Ніжинський Філарет (в миру Д.Г. Гумилевський), відомий історик і богослов XIX ст. У своїй праці «Историко-статистическое описание Черниговской епархии» він подає не тільки стислий опис самого храму, а й перераховує святі реліквії, подаровані храму українськими гетьманами [1, 280]. Пізніше М.П. Цапенко [2, 137–138], В.В. Вечерський, В.Г. Пуцко [3, 249–262] присвятили свої роботи вивченню історико-архітектурної спадщини, пов'язаної зі Святомиколаївським храмом м. Глухова.

Точна дата побудови першої споруди Миколаївської церкви у м. Глухові невідома. Але вже у 1683 р. храм існував, оскільки саме цього року в універсалі гетьмана Івана Самойловича згадується священик Святомиколаївської церкви Максим Софонович [4, 92]. У 1684 р. гетьманом Самойловичем церкві було подаровано Євангеліє у срібній оправі [1, 280]. Первісно вона була дерев'яною, але опису її зовнішнього вигляду ми не маємо. Ймовірно вона була знищена пожежею, що охопила глухівський замок 1685 року [4, 353]. За контрактом, укладеним вищезгаданим священиком Максимом Софоновичем із майстром Матвієм Єфимовим, на місці старої дерев'яної церкви у 1693–1695 рр. була збудована нова, мурована. Замовником виступав глухівський сотник Василь Федорович Ялоцький (1678–1696 рр.) [5, 353]. При цьому, як доводить В. Вечерський, автор ряду фундаментальних праць з історії української архітектури, Миколаївська церква у Глухові – єдина з багатьох церков, збудованих М. Єфимовим, що збереглась до нашого часу [5, 355]. Її освятив святий Димитрій Ростовський (Туптало), який на той час був ігуменом Глухівського Петропавлівського монастиря [6, 63].

Спочатку храм був тридільний, триверхий, без мурованої дзвіниці. На плані Глухова 1750 р. він позначений як «Церковь каменная Николая Чудотворца и к ней принадлежащая калаколня деревянная». Хоча Миколаївська була не єдиною